

ZSINATUTÁNI ÉRTELMEZŐ KISSZÓTÁR

A-tól Z-ig

AGAPÉ. Az eredeti görög szó azt jelenti: szeretet. Az embertársi, baráti szeretetet nevezték így, ellentétben a szerelmet jelentő „erosz”-szal. Az őskeresztények nyelvhasználatában a „kenyértöréssel” (Eucharisziával) egybekötött szeretet-lakomát nevezték — az utolsó vacsora mintájára. Ezek az agapék szépen kifejezték a keresztény közösség testvéri, családias egységét. Visszaélések miatt az egyház a II. század vége óta megszüntette az agapékat, — ezzel együtt a szentmise is elvesztette családias jellegét. Ma hely-lyel-közzel kísérletek történnek a visszaállítására.

ANGELIZMUS. (Latinban angelus = angyal) Olyan túlzó lelkiéleti irányzat, mely nem eléggé veszi figyelembe az ember testi, pszichológiai és szellemi egységét. Eszményként azt tázi ki, hogy az ember „angyali módon” éljen. Ezért a testet és magát az emberi „természetet” mintegy ellenségként kezeli; az ember természetes vágyaiban (főleg nemi jellegében), pszichológiai hajlamaiban eleve „lefelé húzó erőket” lát, amiket kérlelhetetlenül le kell küzdeni, sőt tudomásul nem szabad venni. Anynyiban ez az irányzat mégis különbözik a régi „manicheus” tévtantól, hogy a testet és a testiséget nem tekinti az ördög művének és kifejezetten bűnösnek. A zsinat előtti lelki könyvek és a papnevelés (és minden keresztény nevelés) erősen hódoltak az angelizmus szemléletének: a test sanyargatását értékrendben elébe helyezték a másokat szolgáló önfeláldozó szeretetnek. Ily értelemben ellentétben áll azzal a mai lelkiéleti irányzattal, mely biológiai és pszichológiai természetünket szervesen bele akarja építeni (azaz „integrálni”) lelki életünkbe.

APOKRIF. (A görögben *apokrüpto* = elrejtett.) Szó szerint titkos. Egyházi szóhasználatban azokat az ősi vallásos könyveket jelölik így, amelyekről annak idején azt állították, hogy szentírási könyvek, az egyház azonban nem fogadta el ilyenként őket. Megírásukat többnyire nem kifejezett „hamisítási” szándék vezette. Történeti szempontból sokszor nagyon becses irások.

BAROKK, BAROKKOS. Eredeti jelentésében irodalomtörténeti, művészettörténeti, illetve kultúrtörténeti kifejezés.

A stílusirányzat, amelynek ez a neve, a szenvedélyeket, a mozgást, a lendületet hangsúlyozza; ugyanakkor a barokk kor kedvelte a pátoszt, a pompát, a látványos gesztusokat. Ebben az időben alakult ki sok egyházi szertartás „barokkos pompája”, amely a mai ember számára idegen már. Az egyház vonatkozásában a „barokkos” szót ma rosszálló értelemben használják és nemcsak egy korszerűtlen stílust, hanem bizonyos feudális hagyományokat is jelölnek vele.

BELSŐ EMIGRÁCIÓ. Az egyházban a legutóbbi években divatossá lett műszó. Nem fizikai elvándorlást, lakóhelyváltogatást jelent, hanem lelkiállapotot: amikor valaki ugyan külsőleg nem hagyja el az egyházat, sőt vallásgyakorlatait részben talán még végzi is, — de lélekben többé nem „azonosítja” (identifikálja) magát az intézményes egyházzal, annak jogrendszerével.

BELSŐ KÉNYSZER. Olyan lelki (lélektani, azaz pszichológiai) állapot, amelyben az ember nem cselekszik szabadon, noha semmi közvetlen külső veszély nem fenyegeti. Oka lehet idegbetegség, amikor valójában semmi tárgyi ok nincs a félelemre. De valóságos tárgyi ok is fennállhat: például félelem a megvetéstől, megszégyenüléstől, az élet eljövendő nehézségeitől. Adott esetben a belső kényszer, mint minden súlyos kényszer, házasságot érvénytelenítő akadály is lehet. Régebben az egyházi bíróságok alig méltányolták; napjainkban elfogadják ugyan, de bizonyítása elég nehéz.

BIBLICIZMUS. Az a teológiai irányzat, amely túlzó módon mindent a bibliából kíván megmagyarázni, még akkor is, ha ily módon erőszakot kell gyakorolnia a szentírás tudományos értelmezésén. (Példa erre, ha valaki a megbízatás továbbadását kifejező ősi gesztust, a *kézrátételt*, egyszerűen azonosítja a bérmálás vagy az egyházi rend szentségével, annak mai formájával.)

BIZANTINIZMUS. (Bizánc, a kelet-római császári székhely nevéből.) Az egyház hierarchikus fölépítésének olyan értelmezése, amelyben a magasabb egyházi tisztségek viselői mint „főurak”, „egyházfejedelmek” úgy tekintenek az egyszerű papokra és hívekre, mint alattvalókra és az utóbbiak ezt az állapotot tudomásul is veszik. A bizantinizmus (olykor világi értelemben is

használva) mindig magába foglal bizonyos uraskodásra és szolgálkúségre való hajlamot. A zsinat hitet tett arról, hogy az egyháznak ismét magára kell öltenie az evangéliumi egyszerűség és szolgálat szellemét. A bizantinizmus csökevényei azonban gyakran megvannak még a liturgiában is, amikor például a kultuszban és imában Istent bizánci császárként szólítjuk és nem mennyei Atyának, ahogyan Jézus tanította. A régi szemlélet csökevényei a liturgiában az ilyesfajta kifejezések: kegyeskedjél, méltóztassál, alázatosan esedezünk Kegyességedhez stb., stb.

BONTÓ AKADÁLY. Házasságjogi szak kifejezés. Olyan körülményt jelent, amely a házasságkötést eleve érvénytelenné teszi még akkor is, ha az esketés egyházi szertartással történt. A zsinat óta főleg a modern pszichológia és szociológia vizsgálatai alapján, a sok felelőtlen könnyelműséggel kötött és utóbb szétesett házasság láttán, egyre több szó esik a bontó akadályok kiterjesztéséről. A kérdéssel jelenleg a Kódex-revizíós Bizottság foglalkozik.

BOTRÁNY. (Latinul = scandalum) A mai magyar nyelv egészen mást ért botránnyon, botrány okozásokon, botránkoztatáson, mint a szentírás és ennek nyomán maga az egyházi nyelv. A profán nyelvhasználat botránynak nevez minden olyan tettet, viselkedést, magatartást, ami ellentétben áll a kialakult társadalmi konvencióval. A szentírás és az egyház szóhasználatában botránynak egészen mást nevezünk. A botrány itt *másoknak bűnre csábítása*. Ez a bűnre csábítás történhet szóval, tettel, rossz példával, de mulasztással is. A szentírás néha ellentétes értelemben is használja a botrány szót: amikor az emberek megütköznek azon, hogy valaki *a rossz közfelfogással szemben a kényelmetlen igazságot* képviseli.

BŰN. A gyónások világszerte tapasztalható megrikkulása és ugyanakkor a szentáldozások számának gyarapodása azt mutatja, hogy a „bűn” fogalmának hagyományos megítélésében változás mutatkozik a zsinat óta. A bűn (az ún. halálos bűn) régi katekizmusi meghatározása ez volt: tudva és akarva meg-

szegni Isten súlyos törvényét. Ez azonban gyakran volt zavarok forrása, mert hiszen a bűnök motivációjában az Istentől való elfordulás szándéka a legtöbb esetben nem játszott szerepet. Az Istentől való elfordulás mindig hosszú mérlegelés eredménye és komoly lelki életet élők esetén, szinte lélektani kép telenség. Ugyanakkor a visszatérésnek szintén mindig hosszú az útja. Az állandó „halálos bűnbe esések”. és visszatérések sorozata lélektanilag abszurdum és mindig hibás lelkiismeret tünete. A régebbi lelkipásztori gyakorlat ezt a hibás lelkiismeretet sokszor előmozdította. Sokszor esik viszont szó napjainkban (maga a Szentatya is többször említette már), a bűn ún. kollektív dimenziójáról, vagyis „közösségi kihatásáról”. Ez jelenti a bűn káros kihatását az egész közösségre, akár a keresztyén közösségre (egyház) akár a társadalomra. Napjainkban ilyen kollektív dimenziójú bűn lehet a gazdag országok nemtörődömsége azzal az égbe kiáltó ténnyel szemben, hogy az emberiség kétharmad része rosszul táplált és abból egyharmada kifejezetten éheznek.

BŰNBÁNAT (poenitentia). A még mindig uralkodó közfelfogás bűnbánaton bizonyos lélektani állapotot, szomorúságot ért, amelyet valamilyen hibás tettünk okozott bennünk. Ez a nézet téves. A bűnbánat fogalmához nem kapcsolódik szükségszerűen érzelem. Jelenti viszont a tárgyilagos önkritikát saját hibás tetteinkért, vagy annak a közösségnek büneiért, amelynek felelős tagjai vagyunk. Az önkritikának ezenkívül együtt kell járnia a jóvátétel szándékával. A zsinat előtti idők lelkipásztori gyakorlata túlhangsúlyozta a penitencia külső tetteit (böjt, önmegtartás, testi vezeklés, imádság, virrasztás stb.). Az 1966 februárjában kiadott „Poenitemini” apostoli konstitúció a figyelmet azokra a bűnbánati (engesztelési) gyakorlatokra irányította, amelyek a másokért végzett áldozatok, önfeláldozás, beteggondozás, tanítás, munka lelkiismeretes végzését, tehát a szociális erényeket részesítik előnyben. Ez a szellem azonban még nem ment át eléggé a katolikus öntudatba és gyakorlatba.

WAIGAND JÓZSEF